

Religion

Tidsskrift for Religionslærerforeningen for Gymnasiet og HF

2018 · NR. 4 · DECEMBER

WWW.RELIGIONSLÆRERFORENING.DK

RELIGIONSLÆRERFORENINGEN
FOR GYMNASIET OG HF

Islamisk feminisme – nyt fra fronten

Af Jesper Petersen

*Ph.d. studerende i religionshistorie og religiøs adfærd ved Lund Universitet.
Forsker i islamisk feminisme og LGBTQ-bevægelsen i Europa.*

I midten af august 2019 vil islamiske feminister fra hele verden være samlet i Cape Town (Sydafrika) for at fejre 25-året for Amina Waduds første fredagsprædiken. Allerede nu strømmer e-mails og beskeder rundt i de feministiske miljøer, hvor man gør status over 25 års kvindekamp, og der er virkelig meget at fejre. Over hundrede kvinder har holdt fredagsprædiken siden 1994, og gennem det seneste årti har den islamiske LGBTQ-bevægelse vokset sig stærk og er mange steder blevet en integreret del af de feministiske moskemiljøer. I denne artikel gør jeg ligesom feministerne og LGBTQ-aktivisterne status over kampen. Jeg vil dog fokusere på den kamp, som har fundet sted i Europa og USA, hvor jeg trækker linjerne tilbage til 1980'erne; men først vil jeg beskrive, hvad der egentlig skete i Cape Town den 12. august 1994.

Kort tid efter det første post-apartheid valg i 1994 var Amina Wadud inviteret til Sydafrika i to uger for at undervise i sin feministiske tilgang til Koranen. Der eksisterede en euforisk stemning i landet, hvor mange marginaliserede grupper med inspiration fra apartheidstyrets fald gjorde oprør mod undertrykkelse, og det var i netop denne kontekst, at den mandlige imam i Claremont Main Road Mosque, Rashied Omar, inviterede Wadud til at holde den første del af fredagsprædiken den 12. august 1994 (en fredagsprædiken består af to taler). Kvinderne, som normalt bad på moskeens førstesal, var ved denne lejlighed inviteret til at bede i mændenes afdeling – kun adskilt fra mændene af et reb, der adskilte de bedende i rækker for henholdsvis mænd og kvinder.

Waduds prædiken medførte protester, hvoraf enkelte udviklede sig voldeligt; andre muslimer var interesseret i debat og diskussion. Det er vigtigt at bemærke, at uenigheden ikke var mellem mænd og kvinder; der var mænd og kvinder på begge sider. Uenigheden stod mellem to forskellige fortolkninger af islam, og det var ikke første gang, at feministisk indstillede muslimer udfordrede kønshierarkiet, og det blev bestemt heller ikke sidste gang. Waduds bøn blev dog et vigtigt sym-

bol for den islamiske feminisme både i Sydafrika og internationalt, og kvinderne, som den dag bad i moskeens hovedsal, er ikke fortrukket til førstesalen igen. I dag holder kvinder jævnlige første del af fredagsprædikenen i moskeen efterfulgt af bøn, hvor mænd og kvinder beder side om side – stadig kun adskilt af et reb. Ligeledes har denne praksis spredt sig til enkelte andre moskeer i Sydafrika. Der er endda kommet en LGBTQ-inklusiv moske i Cape Town.

En feministisk genfortolkning af Koranen og Muhammeds sædvane

Ligesom i andre retninger af feminisme, så består den islamiske feminisme af flere strømninger, der definerer kvindefrigørelse på forskellige måder. Det er blandt andet vigtigt at bemærke, at mange islamiske feminister ikke ser noget modsætningsforhold mellem feminisme og muslimske kvinder, der af egen vilje går ind i pietistiske, islamistiske eller salafistiske bevægelser, eftersom disse kvinder ofte insisterer på selv at ville fortolke islam snarere end blindt at adlyde en mandlig autoritet (se henholdsvis Mahmood (2004), Roald (2001) og Inge (2018) for en uddybning af disse kvinders perspektiver). Andre retninger af den islamiske feminisme har reageret med fordømmelse i forhold til disse mere konservative strømninger i islam, hvilket enkelte gange har ført til interne kampe mellem feministerne. Senest blussede denne kamp op kort efter åbningen af Ibn Rushd-Goethe Moskeen i Berlin i juni 2017, hvor moskeens leder, Seyran Ates forbød niqab i moskeen og senere som advokat forsvarede et hijabforbud for lærere i de berlinske skoler. Dette medførte boykot mod moskeen fra nogle islamiske feminister, mens andre støttede op om Ates' holdning.

Seyran Ates taler til pressen inden den første fredagsbøn i Berlins Ibn Rushd-Goethe Moske den 16. juni 2017. Foto Jesper Petersen

Udviklingen af den islamisk feministiske teologi, som ligger til grund for den islamiske feminisme, begyndte i 1980'erne, hvor muslimske kvinder påbegyndte en genfortolkning af Koranen og hadith (korte beretninger om Muhammeds gerninger) set fra kvindens perspektiv. Jeg vil i det efterfølgende give to eksempler med fokus på henholdsvis Koranen og hadith.

Den klassisk islamiske forståelse af historien om Adam og Eva er meget lig den bibelske fortælling, som kendes fra 1. Mos 2-3, hvor det fortælles, at Gud skabte Eva som Adams hjælper, hvorefter hun bragte ham til fald, idet hun fristede ham med frugten fra det forbudte træ. Slangen, Adam og Eva får forskellige straffe herfor, og til Eva siger Gud: "Jeg vil gøre dit svangerskab plagsomt og pinefuldt, i smerte skal du føde børn. Du skal begære din mand, og han skal herske over dig" (1. Mos 3, 16). Koranen har ikke samme detaljeringsgrad som Bibelen, eftersom dens lytter/læser forventes at være bekendt med de historier, som den henviser til. Det medfører, at Koranen ikke eksplicit siger, at Eva skabtes af Adams ribben, og hun italesættes ikke som fristeren, der forlede Adam til at spise af frugten. Muslimer har dog traditionelt forstået koranteksten parallelt med den bibelske fortælling, som i en islamisk kontekst kan findes i hadith (og tekster af genren *israiliyyat*). Denne fortolkning har blandt andet medført, at kvinden traditionelt blev opfattet som værende irrationel og styret af sine følelser. Eksempelvis skulle Muhammed ifølge traditionelle fortolkere have sagt: "Tag godt vare på kvinder, for de er skabt af et ribben. Den krummeste del af ribbenet er dets top [hovedet]. Hvis du forsøger at gøre det lige, så vil du brække det. Hvis du ikke gør noget, så vil det fortsat være krumt. Derfor skal I tage godt vare på kvinderne" (Schmidt og Haddad 1982, 137). Med andre ord er kvinder skabt "krumme" og man kan ikke ændre på denne tilstand.

I 1980'erne begyndte islamiske feminister imidlertid at sætte spørgsmålstegn ved sandfærdigheden af disse hadith (se nedenfor), hvilket førte til en anklage rettet mod traditionelle islamiske autoriteter om, at de læste Koranen med udgangspunkt i den bibelske fortælling, som ifølge disse fortolkere havde sneget sig ind en række utroværdige hadith. Allerede i slutningen af samme årti udkom de første feministiske nyfortolkninger af Koranen, der udelukkende fokuserede på Koranens tekst og ikke inddrog hadith. Den kendteste af disse er Amina Waduds bog *Qur'an and Woman – Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective* fra 1992. Wadud mente, at Koranen skulle fortolkes sådan, at Adam og Eva blev skabt samtidigt, og dermed var ligeværdige partnere, hvilket er en mulig læsning af den arabiske tekst. Desuden bemærker hun, at der i Koranen anvendes dualis i fortællingerne om frugten fra det forbudte træ, og dermed er det både Adam og Eva, som fristes og begår synden, der efterfølgende fører til uddrivelsen fra haven. Det vil sige, Eva har ikke fristet Adam; de spiste af frugten samtidigt. Herefter erklærer Wadud, at alle andre vers i Koranen må skulle læses i lys af skabelsen, hvilket nødvendigvis må medføre en læsning af Koranen, hvori mænd og kvinder er ligeværdige. Waduds bog har opnået klassikerstatus i den islamiske feminisme som værende den første feministiske koranhermeneutik, og mange islamiske feminister har siden videreudviklet den feministiske tilgang til Koranen.

Udviklingen af den islamisk feministiske teologi, som ligger til grund for den islamiske feminisme, begyndte i 1980'erne, hvor muslimske kvinder påbegyndte en genfortolkning af Koranen og hadith (korte beretninger om Muhammeds gerninger) set fra kvindens perspektiv. Jeg vil i det efterfølgende give to eksempler med fokus på henholdsvis Koranen og hadith.

Den klassisk islamiske forståelse af historien om Adam og Eva er meget lig den bibelske fortælling, som kendes fra 1. Mos 2-3, hvor det fortælles, at Gud skabte Eva som Adams hjælper, hvorefter hun bragte ham til fald, idet hun fristede ham med frugten fra det forbudte træ. Slangen, Adam og Eva får forskellige straffe herfor, og til Eva siger Gud: "Jeg vil gøre dit svangerskab plagsomt og pinefuldt, i smerte skal du føde børn. Du skal begære din mand, og han skal herske over dig" (1. Mos 3, 16). Koranen har ikke samme detaljeringsgrad som Bibelen, eftersom dens lytter/læser forventes at være bekendt med de historier, som den henviser til. Det medfører, at Koranen ikke eksplicit siger, at Eva skabtes af Adams ribben, og hun italesættes ikke som fristeren, der forledte Adam til at spise af frugten. Muslimere har dog traditionelt forstået koranteksten parallelt med den bibelske fortælling, som i en islamisk kontekst kan findes i hadith (og tekster af genren *israiliyyat*). Denne fortolkning har blandt andet medført, at kvinden traditionelt blev opfattet som værende irrationel og styret af sine følelser. Eksempelvis skulle Muhammed ifølge traditionelle fortolkere have sagt: "Tag godt vare på kvinder, for de er skabt af et ribben. Den krummeste del af ribbenet er dets top [hovedet]. Hvis du forsøger at gøre det lige, så vil du brække det. Hvis du ikke gør noget, så vil det fortsat være krumt. Derfor skal I tage godt vare på kvinderne" (Schmidt og Haddad 1982, 137). Med andre ord er kvinder skabt "krumme" og man kan ikke ændre på denne tilstand.

I 1980'erne begyndte islamiske feminister imidlertid at sætte spørgsmålstegn ved sandfærdigheden af disse hadith (se nedenfor), hvilket førte til en anklage rettet mod traditionelle islamiske autoriteter om, at de læste Koranen med udgangspunkt i den bibelske fortælling, som ifølge disse fortolkere havde sneget sig ind en række utroværdige hadith. Allerede i slutningen af samme årti udkom de første feministiske nyfortolkninger af Koranen, der udelukkende fokuserede på Koranens tekst og ikke inddrog hadith. Den kendteste af disse er Amina Waduds bog *Qur'an and Woman – Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective* fra 1992. Wadud mente, at Koranen skulle fortolkes sådan, at Adam og Eva blev skabt samtidigt, og dermed var ligeværdige partnere, hvilket er en mulig læsning af den arabiske tekst. Desuden bemærker hun, at der i Koranen anvendes dualis i fortællingerne om frugten fra det forbudte træ, og dermed er det både Adam og Eva, som fristes og begår synden, der efterfølgende fører til uddrivelsen fra haven. Det vil sige, Eva har ikke fristet Adam; de spiste af frugten samtidigt. Herefter erklærer Wadud, at alle andre vers i Koranen må skulle læses i lys af skabelsen, hvilket nødvendigvis må medføre en læsning af Koranen, hvori mænd og kvinder er ligeværdige. Waduds bog har opnået klassikerstatus i den islamiske feminisme som værende den første feministiske koranhermeneutik, og mange islamiske feminister har siden videreudviklet den feministiske tilgang til Koranen.

Den amerikanske professor og muslimske feminist Amina Wadud. Bragt med tilladelse fra Amina Wadud og Rockwell Photographer

Mens Koranen spiller en vigtig symbolsk rolle, så er en stor del af islamisk praksis baseret på hadith. Selv helt centrale dele af islam, som for eksempel hvordan man udfører de daglige bønner, pilgrimsfærden og kaldet til bøn, udledes af hadith. Desuden spiller hadith ofte en vigtig rolle i koranfortolkningen, når Koranen skal kontekstualiseres historisk, og når årsagen til en bestemt åbenbaring skal bestemmes. Med andre ord spiller hadith både en central rolle for islamfortolkningen og for kvindens rolle i familien og samfundet.

Hadith er ikke kanoniseret ligesom Koranen, hvilket medfører, at en vigtig del af enhver islamfortolkning beror på en udvælgelse af, hvilke hadith man anser for at være troværdige. Islamiske feminister påbegyndte derfor i 1980'erne en revurdering af misogyne hadith, som traditionelt anses for at være troværdige. Ikke overraskende kom feministerne til konklusionen, at disse hadith ikke var troværdige, og derfor ikke kunne ligge til grund for islamisk praksis. En af de første og kendteste værker inden for denne genre er *The Veil and the Male Elite – A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam* skrevet af den marokkanske feminist, Fatima Mernissi. Heri falsificerede Mernissi hadith fra nogle af de mest renommerede hadithsamlinger, og fordi hun gjorde dette ved hjælp af en klassisk metodologi, fik bogen stor udbredelse og indflydelse. Med sit fokus på kvindeligt lederskab passede bogen også godt ind i tiden, hvor muslimske kvinder blev valgt som premierministre og statsoverhoveder i flere muslimske lande: Benazir Bhutto i Pakistan (1988), Khaleda

Zia i Bangladesh (1991), Tansu Ciller i Tyrkiet (1993), Megawati Sukarnoputri i Indonesien (2001) et cetera. Ydermere anviser hun ligesom Wadud en måde, hvorpå Koranen kan læses feministisk. Mernissi gør imidlertid dette ved hjælp af en klassisk metodisk tilgang snarere end ved at se bort fra hadithlitteraturen ligesom Wadud. Mernissi var ligeledes den første feminist, der publicerede en form for *tabaqaat* over kvindelige herskere på vestlige sprog. *Tabaqaat* er en arabisk genre og kan bedst beskrives som en encyklopædi over personer, der har udmærket sig på forskellige måder. Arabiske kvinder begyndte at skrive feministiske værker i denne genre i 1800-tallet, hvori de gjorde opmærksomme på kvindelige helteskikkelser i islams historie – heriblandt kvindelige lærde og soldater i Muhammeds hær (se Petersen (2014 og 2016) for eksempler). Mernissis bidrag udkom under titlen *Forgotten Queens of Islam* og fortalte historien om et udvalg af kvindelige, muslimske herskere. Denne genre opstiller historiske forbilleder, som kvinder kan spejle sig i, og hvormed de kan legitimere andre måder at være kvinde på end dem, som sanktioneres af deres miljø.

Wadud og Mernissi er kun eksempler på bøger inden for en genre, der siden midten af 1990'erne har gennemgået en rivende udvikling. I dag afholdes jævnligt konferencer, hvor islamiske feminister diskuterer deres fortolkninger, og der har samtidigt været stor vækst i antallet af udgivelser. Samtidigt er en række nye emner blevet genstand for feministernes analyse. Eksempelvis er der kommet mere fokus på *fiqh* (islamisk jurisprudens), hvilket har medført nyfortolkninger af ægteskab, skilsmisse og seksualitet. Det medfører blandt andet en revurdering af kvinders adgang til skilsmisse og muligheden for vielse mellem muslimske kvinder og ikke-muslimske mænd, hvilket er forbudt i traditionel *fiqh*. Kecia Alis *Sexual Ethics and Islam: Feminist Reflections on Qur'an, Hadith, and Jurisprudence* fra 2006 er en af de første bøger i denne genre, som har fået udbredelse og popularitet.

Efter årtusindskiftet er LGBTQ-inklusive fortolkninger af islam ligeledes blevet mere almindelige, og her har blandt andet Scott Siraj al-Haq Kugles bog *Homosexuality in Islam – Critical Reflections on Gay, Lesbian, and Transgender Muslims* fra 2010 vundet popularitet – det er dog for tidligt at tale om en klassiker, og der kommer for tiden en del nye titler om dette emne. Det mest interessante ved denne udvikling er, at institutionaliseringen af disse islamfortolkninger i moskeer og hos imamer medfører, at muslimske homoseksuelle nu kan blive gift i flere europæiske lande. Her skal det bemærkes, at ægteskabets gyldighed i traditionel *fiqh* ikke beror på et ritual – faktisk kræver en islamisk vielse ingen imam. Der er dog en tendens i en europæisk kontekst til at tillægge imamen en rolle, der minder om den kristne præsts rolle (også kaldet kirkeliggørelse af islam), og således er imamens vielsesritual blevet en vigtig symbolsk handling for mange muslimer.

Fra tanke til handling – islamisk, feministisk aktivisme

Omkring årtusindskiftet begyndte muslimske kvinder at udgive biografier – både som monografier og i antologier – hvori de berettede om deres personlige kamp for frigørelse ved hjælp af islam. Det vil sige, at disse kvinder benyttede den femi-

Sherin Khankan sammen med Amina Wadud (i midten) og imamen for Qalbu Mariam Moskeen (til venstre) efter en forelæsning og paneldebat på Berkeley Universitet i november 2017. Bragt med tilladelse fra Sherin Khankan

nistiske fortolkning af islam til at finde styrke og til at bryde med patriarkalske strukturer. Denne type af litteratur blev hurtigt populær på det engelsksprogede marked og har siden spredt sig til det tyske og franske bogmarked (se Hammer (2012) for en analyse af tendenser i den engelsksprogede litteratur). Genren vidner – ligesom forskningen på området – om, at den feministiske teologi bliver omsat til handling. Denne genre har dog ikke fundet vej ind på det danske bogmarked endnu. Sherin Khankans biografiske skildring af begivenhederne, der ledte til grundlæggelsen af Mariam Moskeen, er udkommet på fransk, engelsk og finsk – den er dog ikke udkommet på dansk endnu, og der er p.t. ingen planer om en oversættelse (se Khankan 2017 og 2018). Når genren en dag kommer til Danmark, vil den formentlig adskille sig fra den amerikanske genre på grund af kulturel tilpasning, og det er vigtigt at bemærke, at der er mange danske kvinder, som har oplevet frigørelse gennem islam. Deres historier vil imidlertid ikke blive fortalt, før bogmarkedet efterspørger denne type narrativer.

Der har eksisteret enkelte kvindelige imamer og adskillige kvindeorganisationer i Europa i det 20. århundrede, men den islamiske feminisme manifesterede sig først for alvor som moskeer i det 21. århundrede, og i det seneste årti er islamiske LGBTQ-bevægelser i stigende grad blevet en del af denne udvikling. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at selvom islamisk feminisme og LGBTQ-islam er i vækst, så er det stadig et yderst margintalt fænomen målt på antallet af moskeer eller

formelle medlemmer af organisationer. Dog rykker de etablerede muslimske miljøer og moskeer sig også på kønsområdet, men det ligger uden for denne artikel at beskrive denne udvikling. Her skal det blot bemærkes, at der i mange moskeer er organiserede kvindegrupper, hvis medlemmer forstår sig selv som værende frige, muslimske kvinder.

Et af den islamiske feminismes største, symbolske øjeblikke var, da Amina Wadud, som jeg omtalte i indledningen, holdt fredagsprædiken og efterfølgende ledte fredagsbønnen for en forsamling af både mænd og kvinder i New York den 28. februar 2005. Bønnen fandt sted i *The Saint John Cathedral Synod House* på Manhattan, og nyheden spredte sig hurtigt i internationale medier, hvor den blandt andet sendte chokbølger gennem den muslimske verden. Blandt andet dedikerede den indflydelsesrige TV-prædikant, Yusuf al-Qaradawi, en hel time af sit TV-program til at fordømme bønnen, hvorimod lillebroren til det Islamiske Broderskabs grundlægger, Gamal al-Banna, skrev en kort bog, hvori han argumenterede for, at Waduds handlinger var legitime i forhold til de islamiske kildetekster. Bønnen blev fulgt op med en række enkeltstående bønnen i Nordamerika og USA udført af andre islamiske feminister, hvilket for alvor udbredte kendskabet til den islamiske feminisme som fortolkningsparadigme. Senere udkom dokumentaren *The Mosque in Morgantown*, hvori bønnen på Manhattan indgår som klimaks. Det er interessant, at denne fredagsbøn ikke tiltrak sig nogen opmærksomhed i danske medier, hvor den ikke blev omtalt i en eneste avisartikel.

Mange af de personer og organisationer, der hjalp med til at planlægge bønnen på Manhattan, er i dag henholdsvis store navne i den islamiske feminisme eller har vokset sig store som organisationer. Ani Zonneveld grundlagde eksempelvis *Muslims for Progressive Values*, som repræsenterer en lang række kompromisløse, progressive moskeer. Organisationen har desuden ressourcer til at arbejde internationalt og har i de seneste år været meget aktiv i Tunesien. Der eksisterer desuden en lang række af ikke-organiserede kvinde- og LGBTQ-moskeer, hvor nogle består af ganske få medlemmer, mens andre som for eksempel *Women's Mosque of America* i Los Angeles kan samle cirka 150 kvinder til fredagsbøn en gang om måneden.

Et blik på nutidens Europa

Den europæiske islamiske feminisme (og tilhørende LGBTQ-bevægelse) har udviklet sig nogenlunde parallelt med den amerikanske feminisme. Dog er europæisk feminisme i høj grad præget af den lokale kontekst, hvori den optræder i de enkelte lande. Ligeledes har feminismen i Europa ikke et fælles sprog ligesom i USA, og således udgiver europæiske feminister og LGBTQ-muslimer bøger på forskellige sprog uden megen udveksling sprogene imellem.

Der er stor bredde i de feministiske moskeer. Eksempelvis er *Inclusive Mosque Initiative* i London og *Ibn Rushd-Goethe Moskeen* i Berlin LGBTQ-inklusive og blander kønnene ved bøn. Der eksisterer desuden utallige islamiske læsegrupper, hvor af nogle som for eksempel *Liberal-Islamischer Bund*, der har afdelinger i Berlin, Hamburg, Köln, Frankfurt og Stuttgart, også afholder bøn og fejrer de islamiske

højtider. I en af afdelingerne afholder imamerne desuden vielser af LGBTQ-muslimere. På den anden side eksisterer der konservative grupper som for eksempel Muslim Women's Council i Bradford (Storbritannien), hvor styregruppen bag projektet planlægger at bygge en moske, hvor de hyrer en mandlig imam til at afholde fredagsbønnen. Moskeer i Bradford har normalt ikke har kvindeafdelinger, og adgangen for kvinder er derfor stærkt begrænset. Projektet er baseret på høringer blandt byens muslimske kvinder, som ønskede et sted at dyrke deres religion uden at gå på kompromis med den traditionelle forståelse af islam. Mariam Moskeen i København ligger et sted imellem – men tættest på de førstnævnte moskeer. I øvrigt er det interessant, at Khankans oprindelige inspiration kommer fra Syrien, hvor hun lavede feltstudier til sit speciale i 1999-2000. Hun udviklede sine tanker om kvindelige imamer og skrev om dem for første gang i Kristeligt Dagblad i 2002, og senere lod hun sig inspirere af blandt andet Waduds bøn i New York og åbningen af Women's Mosque of America i Los Angeles.

Der er i en europæisk kontekst kommet adskillige muligheder for som kvinde at tage islamisk uddannelse på eksempelvis Cambridge Islamic college (ikke at forveksle med Cambridge University), som er blevet en anerkendt uddannelsesinstitution inden for islam. Her foregår også en del forskning i islams kvindehistorie, og universitetet har ansat kvindelige undervisere. En af institutionens største udgivelser er en encyklopædi i 40 bind over 8.000 kvinder, som historisk har udmærket sig inden for islamiske studier (værket er kun tilgængeligt på arabisk). Det vil sige, at Muhammad Akram Nadwi, som er forfatteren bag værket, har opdaget en kvindehistorie, som endnu ikke er færdigskrevet. Den tyske stat besluttede i 2010 at bevilge penge til grundlægnings af institutioner, der på mange måder minder om Cambridge Islamic College. Disse har til opgave at uddanne kvalificerede islamundervisere til det tyske skolesystem, og institutionerne bedriver ligeledes teologisk forskning. Ikke overraskende har mange kvinder indskrevet sig, hvilket medfører, at vi om få år vil have et stort antal tyske kvinder med ekspertise i islamiske studier. Der er allerede nu kvinder på disse universiteter, der har grundlagt studenterorganisationer, som på forskellige måder italesætter køn i islam.

LGBTQ-muslimere kan enten følge kurser på de etablerede uddannelsesinstitutioner, men der eksisterer også små private tilbud som for eksempel Ludovic-Muhammed Zaheds *Calem Institute*, hvor man kan tage en toårig uddannelse som imam. Zahed, som selv er homoseksuel, har selv skrevet og udgivet bøgerne, som ligger til grund for uddannelsen, og han har en international skare af følgere, som han blandt andet besøger på internationale turneer. Han har desuden drevet en moske, hvori han var imam og blandt andet foretog islamiske vielser af homoseksuelle.

Kamp på to fronter – patriarkat og islamofobi

Islamisk feminisme handler om frigørelse, og de teologiske argumenter, som kvinderne udvikler, er rettet mod frigørelse fra undertrykkende fortolkninger af islam eller kulturelle, patriarkalske strukturer. Det er dog tydeligt – både i feministisk litteratur og aktivisme – at kvinderne også kæmper imod islamofobi, hvilket i hø-

jere og højere grad er blevet et problem for muslimske kvinder. Denne kamp tager imidlertid udgangspunkt i demokratiske frihedsrettigheder snarere end religion og handler både om politik og den diskrimination og racisme, som mange muslimer oplever i deres dagligdag. Således er den islamiske feminisme også blevet en kamp imod populistiske strømninger i Europa, hvor den muslimske kvindes krop er blevet et centralt politisk debattemne i flere landes indvandrerdebatter.

De spændinger, som eksisterer mellem forskellige positioner i indvandrerdebatten medfører, at mange feministiske moskeer er tilbageholdende med at deltage i debatten. Ofte opstår feministiske moskeer for at skabe et religiøst rum, og menighederne er ikke nødvendigvis interesserede i at indgå i den offentlige debat – det er ganske enkelt ikke formålet med deres aktivisme. Mange holder lav profil, mens enkelte slet ikke vil tale med journalister. Jeg er i min forskning stødt på enkelte initiativer, som er lukket ned efter en storm af sensationalistiske rapportager i medierne, hvorefter de genåbner deres moskeer under et andet navn og holder lav profil for at fokusere på islam.

Dette står i skarp kontrast til højt profilerede, kvindelige imamer som Seyran Ates i Berlin og Sherin Khankan i København, som begge anvender medierne som en platform til at fremme deres sag. Ates står blandt andet for en kompromisløs feminisme og LGBTQ-aktivisme, som hun i medierne insisterer på skal normaliseres blandt tyske muslimer. Det vil sige, hun anvender medierne til at lægge pres på islamiske institutioner. Khankan har anvendt sin platform til både at udbrede sin islamiske feminisme, som er inspireret af sufisme, og samtidigt at nedbryde fordomme og bekæmpe islamofobi. Begge imamer havde mange års erfaring med at håndtere medier og indgå i den offentlige debat, inden de grundlagde deres moskeer, hvilket er en mulig forklaring på deres strategi.

25-års jubilæum

Når feministerne mødes i Cape Town i august 2019 har de meget at fejre – meget mere end hvad jeg kan inkludere i denne artikel. Afslutningsvis vil jeg gentage pointen med, at muslimske kvinder ikke nødvendigvis ser de samme modsætninger mellem for eksempel pietisme, salafisme og islamisme. Tuscany Bernier, der går med niqab, har eksempelvis holdt fredagsprædiken (kaldet en *præ-khutbah bayan talk* ved denne lejlighed) i Women's Mosque of America den 16. december 2016, og Amina Wadud, som i høj grad har været en spydspids i den islamiske feminisme og i LGBTQ-bevægelsen, har tidligere gået med niqab og advokerer stadig for muslimske kvinders ret til at foretage dette valg. Jeg har ved adskillige lejligheder haft lejlighed til at tale med Wadud, og da jeg engang spurgte hende, om hvordan hun ville kategorisere sig selv, svarede hun med et smil: "Jeg er anarkist; jeg anerkender slet ikke jeres kategorier". Herefter fulgte en lang og spændende samtale om forskellige former for undertrykkelse, hvoraf kategorien *islamisk feminist* også er problematisk, eftersom den reducerer kvinder til et enkelt karakteristika ved deres identitet. Wadud var eksempelvis meget imod kategorien i de første årtier af sit virke, hvorefter hun begyndte at identificere sig med den.

Litteraturliste

- Ates, Seyran (2006): *Große Reise ins Feuer: Die Geschichte einer Deutschen Türkin*. Ullstein.
- Ates, Seyran (2017): *Selam, Frau Imamin: Wie Ich in Berlin eine Liberale Moschee Gründete*. Ullstein.
- Bano, Masooda (2011): *Women, Leadership, and Mosques: Changes in Contemporary Islamic Authority*. Brill.
- Inge, Anabel (2018): *The Making of a Salafi Muslim Woman: Paths to Conversion*. Oxford University Press.
- Gillean-Ray, Sophie et al. (2013): *Understanding Muslim Chaplaincy*. Routledge.
- Hammer, Juliane (2012): *American Muslim Women, Religious Authority, and Activism: More Than a Prayer*. University of Texas Press.
- Khankan, Sherin (2002): Kvindelige Imamer Ønskes. I: *Kristeligt Dagblad*, 14. januar 2002.
- Khankan, Sherin (2017): *La Femme Est l'Avenir de l'Islam: Le combat D'une Imame*. Stock.
- Khankan, Sherin (2018): *Women Are the Future of Islam: A Memoir of Hope*. Rider.
- Mahmood, Saba (2004): *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton University Press.
- Mernissi, Fatima (1992): *The Veil and the Male Elite: A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*. Basic Books.
- Mernissi, Fatima (1994): *The Forgotten Queens of Islam*. Polity Press.
- Petersen, Jesper (2014): *Fra Harem til Islamisk Feminisme: Kvindernes Kamp i Egypten*. Akademisk Rejseforlag.
- Petersen, Jesper (2016): *Kvinderne i Medina: Imamer, Lærde og Krigere*. Magistrenes Forlag.
- Roald, Anne-Sofie (2001): *Women in Islam: The Western Experience*. Routledge.
- Smith, Jane I. et Haddad, Yvonne Y. (1982): Eve: Islamic Image of Woman. I: *Women's Studies International Forum*, volume 5, nummer 2, side 135-144.
- Wadud, Amina (1992): *Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective*. Oxford University Press.
- Wadud, Amina (2006): *Inside the Gender Jihad: Women's Reform in Islam*. Oneworld Publications.

